

בס"ד תחילת טבת תשע"ט, כולל 'רצופות', תל גבורים – פרדס כץ

בגדר מלאכת דש ודין חיתוך וקילוף פירות¹

איתא בשבת (עג, ב): אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שתים, אחת משום תולש ואחת משום מפרק.

פירוש רש"י בדינא ד'שדא פיסא לדיקלא' וקושיות הראשונים

[א] ופירש"י, דשדא פיסא לדיקלא – זרק פיסת רגבים לדקל. ואתר תמרי – השיר התמרים... מפרק – תולדה דדש, שמפרק תבואה משבליה, לשון פורק מן החמור דישקארגי"ר בלעז רבינו לוי, וגם בתשובת רבינו משולם הגאון מצאתי כן, ואף זה מפרק התמרים מן המכבדות.

ובתוס' (ד"ה ואחת) כתבו וז"ל, אין נראה לר"י כמו שמפרש רש"י שמפרק האילן ממשאו מן הפירות שעליו, אלא כמו שפירש רבינו שמואל שיש על התמרים קליפה העליונה וכשהוא מכה בתמרים מפרק את הקליפה מן התמרים והוי כמו דש שמפרק את התבואה מן השבולת.

והנה בסוף דברי התוס' משמע דלפירוש רבינו שמואל ניהא יותר שהאופן דמיירי הגמ' דשדא פיסא ואתר תמרי חייב משום מפרק דדמי לדש, ומשא"כ לפירוש רש"י.

ואמנם כן איתא להדיא בתוס' הרא"ש כאן כתוספת לדברי התוס' על פירוש רש"י: 'ולא נהירא דלא דמי לדש'.

וכן בחידושי הריטב"א הנדמ"ח: והקשו בתוספות דא"כ אין לך תולש שאינו חייב שתים, ועוד דלא דמי לדש כלל שנוטל החטים מן הקליפות.

ובמאירי: יש שואלים ומה ענין פריקה בכאן ואין כאן דמיון לדישה כלל שאם תפרש מפני שהוא מפרק האילן מן הפירות שעליו אין זה דומה לדש

עוד יש להתבונן בעיקר פירוש רש"י וקושיית התוס', וכמו שכבר העיר בקצרה בשפת אמת, וז"ל, כתבו התוס' בשם רש"י דמפרק האילן ממשאו מן הפירות שעליו, ולפ"ז לאו דוקא בתמרים אלא בכל הפירות הדין כן [כמ"ש הרמב"ן והר"ן על זה דא"כ גם בבוצר ומוסק ליחייב תרתין], אמנם ברש"י שלפנינו אינו כן אלא מפני שמפרק התמרים מן המכבדות, ונמצא דחייב משום קוצר המכבדות מן האילן וכשנתלשו מן המכבדות חייב משום מפרק [וכן פי' ג"כ הרמב"ן והר"ן ע"ש], ובהערה זו כבר קדמו במנחת חינוך (מצוה לב מוסך השבת אות ה).

איברא, מאחר שיש כאן ציור מיוחד של פירוק תמרים מן המכבדות, ולא תלישת פירות מן האילן בעלמא, יש לנו לברר מהו הענין המיוחד של פירוק זה, ומה יהיה הדין בשאר פירות כיצא בזה, וכמו שמוסיף השפ"א, וז"ל, אך לפ"ז נמצא דגם כשיתלוש ענבים מן האשכול

¹ בכתובת מאמר זה נעזרתי רבות בספר אור לנתיבותי – שיעורי הג"ר פינחס שוב שליט"א הלכות שבת, שיעור לב; מאמר 'מלאכת דש וקליפת אגוזים ופירות' מאת הג"ר אשר זליג וייס שליט"א קובץ זכור לאברהם (חולון; תשנ"ב, עמ' שפז); מאמר 'במלאכת דש' מאת הג"ר צבי קושלבסקי קובץ צהר (יג, עמ' קנח).

התלוש יתחייב משום מפרק, אבל לפי התוס' שיש על התמרים קליפה העליונה ניהא הכל דשפיר הוי מפרק מגידולו אוכל מתוך פסולת.

והנה פוק חזי מאן עמא דבר, שכולם נוהגים היתר לתלוש ענבים מן האשכול התלוש, ולית דחייש לה, ויש לברר בשיטת רש"י, מה נשתנה תלישת ענבים מן האשכול מפירוק תמרים מן המכבדות.

הקושיות והסתירות בשיטת רש"י בגדר פעולת מפרק

[ב] ובאמת יש להתבונן בעיקר מלאכת דישה דהיינו שדש ומפרק את הגרעינים מן השיבולת ותולדתה מפרק, אם יסודה הוא הפרדת החיבור של הגרעין לשיבולת, או הגילוי וההוצאה לחוץ של הגרעין מתוך השיבולת, שהרי לפני פעולת הדישה, הגרעין חבוי וטמון בתוך השיבולת.

ומטו בזה לשונות רש"י המפורשים, לקמן בסמוך (עד, א), וליחשב נמי כותש – חטין במכתשת, להסיר קליפתו, דהואי במקדש בסממניו, אלא לאו, משום דדמיא לדש לא חשיב לה, דהא נמי מיפרק מלבוש היא.

ובאמת בגוונא דכותש, לכאורה מוכרח רש"י לפרש שיסוד הפעולה הוא הגילוי וההוצאה של הגרעין מן השיבולת ולא ניתוק החיבור, כי בפשוטו בפעולת כתישה אינו מוכרח שתהיה הפרדה גמורה בין הדבקים.

ויותר מפורש כן בלשון רש"י לקמן (צה, א), מפרק – כמו מפרק משאוי, שפורק אוכל ממקום שנתכסה בו, והוי תולדת דש, ואית דאמרי תולדה דקוצר ולא היא, דלאו מחובר הוא, אלא פקיד ועקיר, וקאי בעמיני הדד כתבואה בקשיה, ולשון מפרק נמי לא שייך למימר, אלא לשון תולש.

כאן נתבאר להדיא בדברי רש"י שמפרק אינו תולש ועוקר דבר מחיבורו, אלא פורק ומגלה את האוכל ממקום כיסוי.

ולפי"ז לכאורה מתעצמת קושיית תוס' והראשונים על פירושו של רש"י בדין שדא פיסא לדיקלא, שהראשונים הבינו בדבריו שאינו נוטל ומגלה את התמרים מתוך המכבדות, כי אין המכבדות מכסות את התמרים, אלא זו כפעולת תלישה וניתוק מן החיבור².

² ואף שמצינו שיטת קדמונים שפירשו להדיא בגדר מלאכת דש דהיינו ניתוק החיבור, ובלשונם: הדש הוא המפרק מן האוכל פסולת שהיא מחוברת לו ומכין אותה לברירה בין בברירה בין בהרקדה, יעויין ברבינו חננאל כאן, ובספר הערוך (ערך דש) ובספר העיתים סי' רכד, וראה עוד לשון רבינו אברהם בן הרמב"ם (שו"ת ברכת אברהם הלכות שבת פ"ח ה"ז), 'דהא כל קוצין אוכל מפסולת המחוברת לו מפרק קרינן ליה'. מ"מ דברינו כאן באו לבאר שיטת רש"י, וכמו שנתבאר בפנים.

ועיי' עוד במאירי כאן וז"ל, ואין זו ראייה שהחותך את הסילקא אינו מפרק שאין מפרק אלא מוציא דבר ממקום שנסתר שם ומפרישו ממנו.

וראה עוד בשו"ע הרב (סימן שה סעיף כה) שהרחיב בהגדרה זו וז"ל, הדש הוא מאבות מלאכות וכל המפרק אוכל או משקה ממקום שנתכסה בו כגון החולב את הבחמה שמפרק החלב מהדד הרי זה תולדת הדש שהדש גם כן מפרק התבואה מהשיבולת ואינו חייב אלא כשהולב לתוך כלי ריקן אבל אם חולב לתוך כלי שיש בו אוכלין פטור... ואינו דומה לדש שמפרק התבואה שהיא אוכל מהשיבולת שהיא פסולת והם שני דברים חלוקים זה מזה ושייך לומר שמפרק דבר אחד מתוך דבר אחר המכסה עליו, וכן החולב לכלי ריקן שהחלב הוא משקה ומפרקו מהבחמה שהיא אוכל שהם שני דברים חלוקים זה מזה ומדובקין זה בזה ויפרק אחד מתוך חבירו המכסה עליו, מה שאין כן כשהחלב הוא אוכל הרי הוא כמו דבר אחד עם גוף הבחמה שנתפרק ממנה שהוא

ומצינו למי מן האחרונים שדחק לומר בשיטת רש"י שהמכבדות הינם מכסות וטומנות את התמרים, ואף בפעולת השרת התמרים יש בה משום גילוי התמרים ופירוקם (ארחות חיים למהרש"ם סי' שיט, הביאו בספר שביתת השבת דש בפתחה אות ה).

אולם בודאי לא נראה כן מלשונות הראשונים כאן, וכפי שדחאו בשביתת השבת שם. ובמנ"ח שם הוסיף שבפ"ק דסוכה איתא, מכבדות ובהם תמרים, ופירש"י, מכבדות – ענפים, וכאן פירש"י שמפרק תבואה מן השבלים ואף זה מפרק תמרים מן המכבדות, והיינו דומיא דתבואה דשם עוקר מהשבולת וכאן מן הענף שוים הם.

ונראה בר"ש עוקצין פ"א מ"ג, מכבד של תמרה – כמו מכבדות ובהן תמרים דפ"ק דסוכה (דף יג ב) ושל מכבדות דסוף מקום שנהגו (דף נו ב) אשכול שהתמרים תלויים בו].

וראיתי שרוצים לבאר בשיטת רש"י, שאף שברור כי ענפי הדקל – המכבדות אינם מכסים את התמרים, אלא התמרים תלויים ומחוברים אליהם כמו ענבים לאשכול, מ"מ בשונה מאשכול ענבים, התמרים נחשבים כמשאוי על האשכול, והיינו שבכבוד משאם הם מכבידים על אותם ענפים³, ומטעם זה נקראים ענפים אלו בשם 'מכבדות' שהתמרים מכבידים עליהם (כדברי הערוך ערך מכבדות).

ומעתה יש לומר בשיטת רש"י, שאף כי אין כאן גילוי ופירוק הטמון והמכוסה מכיסויו, מ"מ יש כאן פריקת הדבר ממשאו, בכך שפורק את התמרים מן המכבדות, וזוהי כוונת רש"י בלשונו הזהב: 'לשון פורק מן החמור... ואף זה מפרק התמרים מן המכבדות'⁴.

אולם כבר העירו בזה, דהרמב"ן כאן העתיק את לשון רש"י, והשיב על דבריו וז"ל, ותמה אני בוצר וגודר ומוסק ליחייב שתים, אלא עיקר הפי' כדברי האומר שהן נתלשין עם המכבדות ואחר כך דשין אותן, שמחמת דשדא פיסא דיקלא נתלשו המכבדות מהדקל וכשהן נופלין לארץ מכווחו הן נחבטין ונדושיין ונפרקין התמרים מן המכבדות והיא תולדה דדש.

הרי מפורש בדברי הרמב"ן להדיא שפעולת הדישה הינה פעולה נפרדת שאיננה שייכת לפירוק הענפים ממשאו, שהרי בשעה שהענפים כבר נתלשו מן האילן כמה נחשב שהמכבדות נושאים את הפירות, ובע"כ שפעולת הדישה והפירוק איננה פריקת המשא שעל הענפים.

גם כן אוכל והרי זה כנוטל מאכל עב וחוקק מתוכה מעט אוכל שאין בזה משום מפרק אוכל ממקום שנתכסה בו מפני שאין זה נחשב כיסוי לזה.

הרי דס"ל לבאר יסוד החילוק ששזור בדיני איסור סוחט באם הוי משקה מאוכל או אוכל מאוכל, באם הדבר הוא דבר אחד עם החלק השני או שהוא מכוסה בו, ודוק.

³ והיינו מחמת שעין הדקל מתנשא לגובה, בניגוד לאשכולות הענבים שהינם שיחים נמוכים.

⁴ ויעויין עוד בלשון רש"י בפסחים (נו, ב), בשל מכבדות – כפות תמרים הן בראש הדקל, וכפופות זו אצל זו כעין כלי, וכשהתמרים נושרין מקבלות אותן, וכיון דגבוה וצריך לעלות על הדקל לנוטלן חיישינן שמא יתלוש מן המחוברות, דהוי אב מלאכה.

ובציור זה, אין התמרים מחוברים לענפים כלל, אלא רק נושאים עליהם, והיה מקום לומר שעל ציור כזה מיירי רש"י כאן ובה היה מיושב קושיית הרמב"ן שהקשה על רש"י שלדבריו בוצר וגודר ומוסק ליחייב שתים, כי לא מיירי כאן שהתמרים מחוברים והינם טעונים תלישה – גדירה. אולם בדברי הראשונים מוכח שלא הבינו כך את דברי רש"י.

עוד מקשה המנ"ח על דברי רש"י, וז"ל, וקצ"ע שרש"י פי' כאן מפרק תולדה דדש שמפרק וכו', ולמה הוי תולדה הלא בענין א' הם, ולמה לא נקרא אב כמו לעיל הזורע והנוטע מלאכה א' הם, ער"מ פ"ז דהם אבות ולא תולדות.

הקושיות על שיטת רש"י מהלכות פסוקות באין חולק

[ג] ועוד הוסיף המנ"ח להפליא לפי שיטת רש"י, "אך קשה שבהגהת רמ"א סי' של"ו מביא בשם רבינו ירוחם דאילן שנפשח מותר לתלוש ממנו הפירות והוא מוגמ' הנ"ל הא הו"ל מפרק והוי דש לפי' שהבאנו לעיל... אבל זה קשה דה"ל מפרק".

ומצדד המנ"ח, ונראה דזה דעת התוס' דלא נראה להם פירש"י דאין סברא אצלם דזה יהי' מפרק ע"כ כ' בשם הר"ש שיש על התמרים קליפה עליונה וכשהוא מכה בתמרים מפרק את הקליפה מן התמרים והוי כמו דש שמפרק את התבואה מן השבלים והיינו דסברתם דמפרק שייך באוכל המכוסה בפסולת וממנו בפסולת וכשמפרק האוכל ה"ל מפרק כמו"ש בסמוך בס"ד שכ"נ מד' רש"י כ"פ ומה שמסיים כמו וכו' התבואה מן השבלים היינו כמו שהדרך שחובטין התבואה מהשבלים ויוצאין החטים מן הלבוש שלהם גם כן היינו מהקליפה שלהם כידוע ממנהג העולם וגם זה כן, אבל באינו טמון בקליפה בפסולת רק מחובר לפסולת בגלוי אינו מפרק לשיטת התוס' ע"כ אילן שנפשח מותר לתלוש הפירות. אך לשיטת רש"י כאן ולפי' הערוך אסור לתלוש, וצ"ע על הרמ"א של"ה שיטתם להחמיר בשבת וזה לכ"ע הוי מפרק במפרק אוכל מתוך פסולת הטמון בתוכו כאשר יבואר לקמן בס"ד.

מסקנת דבריו שלשיטת רש"י כאן אין הגדרת מפרק דווקא לגלות הטמון אלא גם לתלוש ולנתק המחובר, ומעתה לא יכנו דברי הרמ"א (סימן שלו סעיף ח) בשם רבינו ירוחם לגבי יחור של אילן שנפשח.

ותמצית פליאה זו צפה ועולה גם בדברי הפמ"ג (פתיחה לס' שב אות ה), וז"ל, ומפרק שייך באוכל מפסולת הטמון בו ונתגדל בו, כעין חטה במוץ, או משקה מאוכל, או סמנים מתוך שרביטין שלהם שזה היה במשכן, הא אוכל מאוכל מן התורה פטור אף בזיתים וענבים. וכן דבר שתלוי בפסולת ואין מכוסה בו לית מפרק, כבסימן של"ו סעיף ח' [בהגה] יחור כו' מותר לתלוש הפירות, וכפירוש רש"י שבת ע"ד א' ד"ה וליחשוב, דמפרק מלבוש, וצ"ה א' [רש"י ד"ה מפרק] תולדת [דש] מפרק אוכל ממקום שנתכסה בו, יע"ש.

ובמנ"ח הוסיף להפליא הפלא ופלא, וז"ל, וצ"ע בסי' שכ"א מבואר דאסור לקלוף שומים ובצלים להניח רק לאכול מיד דאיסורו משום בורר הא הו"ל מפרק ואיך מותר לאכול מיד.

וכיוצא בזה בהמשך דברי הפרי מגדים שם, וז"ל, גם איך [מותר] לשבור האגוזים מקליפתן בשבת כדרכן, הוה מפרק אף לאכול מיד אסור, ומאי שנא קליפה ירוקה מעץ שעליו [סימן שיט סעיף ו בהגה] הואיל ונתכסה בו.

פשיטתו של הביאור הלכה בדין קילוף ביד

[ד] ואשר נראה בס"ד בהקדם דהנה כתב הרמ"א (סימן שכא סעיף יט), אסור לקלוף שומים ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר, שרי.

וכתב בביאור הלכה שם, וז"ל, לאלתר שרי – וכ"כ המ"א לעיל בסק"ח ע"ש. וע"ש בחידושי רע"א שהקשה לפ"ז על מה שפירש"י בדף ע"ד בד"ה וליחשב נמי כותש ונשאר בקושיא⁵. ולענ"ד י"ל בפשיטות דהגמרא איירי דקולף ביד והתם דכותש במכתשת דהוא בכלי חשיבא כמו דש, דעד כאן לא פטרינן בקולף כ"א משום דבעינן מלאכת מחשבת לענין שבת כמו לענין משכן, וכמו שמסיק שם בגמרא והלא מלאכת כותש היה במשכן וכמו שפירש"י. ולא אאמין שיצא זה מפי הגאון רע"א רק מאיזה תלמיד טועה⁶:

הרי שהביאור הלכה פשיטא ליה דחלוק קילוף ביד מקילוף בכלי, עד כדי שלא היה מוכן לקבל שהגרע"א הקשה אהדדי ולא חילק כזאת.

ובאמת צ"ב טובא, שהרי בדברי התוס' בביצה (יג, ב ד"ה ואם) מבואר החילוק בזה"ל, ויש לומר דהתם מיירי לתלוש מן השבלים שהוא מפרק וזהו תולדה דדש שהוא אב מלאכה, והכא מיירי בשכבר נתלשו מע"ש מן השבלין אבל עוד הן בקליפתן החיצונה ולכך שרי.

ומשמעות הדברים דלתלוש מן השבלים בודאי אסור גם כאשר קולף ביד, ומלתא דמפרק שהוא תולדה דדש, ואילו מה דקילוף הקליפה החיצונה אחר התלישה מן השבלים שרי היינו משום שאין זה נחשב למלאכת דישא ופירוק כלל, ולא משמע שישנו חילוק בזה שאם יעשה כן בכלי יהיה אסור.

ומעתה צ"ב מנין פשיטא ליה להביאור הלכה כולי האי דאין להתיר גם קילוף בכלי, לפום סברת התוס' שקילוף הקליפה אינה נחשבת למלאכת דישא ופירוק.

ישוב כל הקושיות לפי היסוד שקילוף הינו תולדה של דישא רק ב'מחשבת' שבמלאכה ולא מצד הפעולה החיצונית

[ה] ולכאורה נראה ליישב את כל הקושיות בס"ד, בהקדם תמיהתו של המנ"ח שהבאנו בסוף אות ב על עיקר דברי רב פפא במשיר תמרים מן המכבדות, למה הוי תולדה דדש, הלא בענין א' הם, ולמה לא נקרא אב כמו לעיל הזורע והנוטע מלאכה א' הם.

ברם נראה הביאור בזה, דבכל אב מלאכה שהיה במשכן יש להבחין בו ב' ענינים, א' הצורה החיצונית ואופן הפעולה של המלאכה. ב' ה'מלאכה' מחשבת' של המלאכה והפעול יוצא ממנה, וכאשר אנו באים לדמות פעולה דומה, הנה אם היא דומה גם בפעולה החיצונית וגם בתכלית המכוון היוצא מן המלאכה, הרי זה כלול באב עצמו, והיינו זורע היינו נוטע, אולם אם זה חלוק באחת מהנה, או בצורת הפעולה או בתכלית המכוון אינו אלא תולדה ולא אב.

ומעתה נראה שכאשר אנו באים להגדיר הרעיון הפנימי והמלאכה מחשבת של דש, בודאי שהוא גילוי החלק המכוסה והטמון והוצאת הגרעין מתוך השיבולת, שזה כעין יצירת דבר חדש שלא נודע ונגלה לפנינו עד הנה, ובלא זה עיקר חסר מן הספר, אולם אם אנו דנים על הפעולה החיצונית של דישא וצורתה היינו פעולת החבטה בכח והכתישה של הגרעין.

⁵ קושיית הגרע"א היא שרש"י פירש כותש חטים במכתשת להסיר קליפתן. הרי אף דכבר נפרקו החטים משבלים, מ"מ במה שמסיר הקליפה מן החטה מקרי מפרק, ואיך כתב המנ"א (שדבריו לקוחים מדברי התוס' בביצה יג, ב ד"ה ואם) דמותר לקלף החטים מקליפתן.

⁶ ראה בקובץ מוריה (שנה כז גליון א – ג עמ' קסה) שכתב חכ"א שראה בעצמו צילום כתי"ק הגרע"א בגליונותיו על השו"ע. וההג"ה הנ"ל היא בכתי"ק עם התימתו.

ולחכי הוה פשיטא ליה להביאור הלכה שאם עשה פעולת כתישה בכלי, בזה אין לחלק בין אם הוא מקלף את הדבר מקליפתו או שהוא מקלף אותו מן השיבולת כיון שסו"ס יש כאן פעולה גמורה ומדויקת של כתישה ודישה, והוי תולדה דדש מצד הפעולה החיצונית אף שמלאכת הקילוף מצד עצמה אין בה משום הרעיון הפנימי של מפרק⁷.

ובזה בוא נבוא בס"ד לבאר עיקר שיטת רש"י בדין משיר תמרים מן המכבדות דאסיר משום מפרק תולדה דדש, ואינו בכלל מלאכת דישה עצמה, והיינו לפי שעיקר חסר מן הספר, שאין כאן ענין גילוי הטמון, אבל יש כאן הצורה המדויקת של פעולת הדישה שהיא הפירוק של הגורמים השונים זה מזה ע"י החבטה בקרקע בכה, ולכן חשיבא שפיר תולדה דדש, וכלשון הרמב"ן 'שמחמת דשדא פיסא דיקלא נתלשו המכבדות מהדקל וכשהן נופלין לארץ מבוחרו הן נחבטין ונדושיין ונפרקין התמרים מן המכבדות והיא תולדה דדש', וקושיא חדא של המנ"ח מיתרצא בחברתה.

ולפי"ז מתורצת קושיית המנ"ח על דין קילוף פירות ושכירת אגוזים, שכן קילוף זה אינו נחשב לפעולה חיצונית של דישה, והרי זה תולדה מחמת ה'מחשבת' והתכלית שבמלאכה, ובזה יש לדון על כל פעולה של קילוף אם אמנם מתקיימת כאן יצירה של דבר חדש, ודוק.

וגם מיושבת היטב הערת המנ"ח מדינו של הרמ"א בשם רבינו ירוחם שמותר לתלוש פירות מיחור תלוש, כיון שאין כאן שום פעולה של דישה, אלא תלישה בעלמא.

ובודאי שאין שום קושיא, מפני מה כולם נוהגים היתר לתלוש ענבים מן האשכול התלוש, ולית דחייש לה לשיטת רש"י באיסור השרת תמרים מן המכבדות, שהרי בפעולה קלה של תלישת ענב מן האשכול אין שום דמיון לפעולה חיצונית של דישה, ופשוט.

=====

⁷ והיינו כי הסרת הקליפה היא לא נחשבת ל'מחשבת' וליצירה של דבר מתוך דבר, והיינו משום שזו פעולה בלתי חשובה ומשמעותית, או מצד שהיא נעשית בדרך אכילת הדבר, או מצד שזו פעולה פשוטה ולא מלאכה, או כמו שנקט הפמ"ג (סימן שיט ס"ק ח), ולא אמרינן דהוה מפרק, דבטל הקליפה דקה המחוברת מאוד לגבי אוכל.

וכללו של דבר לפי רוב הפירושים והדרכים הוא שמלאכת מחשבת היינו שעושה ויוצר כאן איזה דבר או מתקנו ומכשירו, וכאן אינו נחשב שפועל ועושה תיקון ועשייה בפרי, כי הפרי נשמר כמות שהוא עם הקליפה, אלא זה דרך אכילתו שמקלפו סמוך לאכילה, וראה עוד באגלי מל (דש ס"ק יא).

ולפי כל דברינו יש לעיין כמה שכתב בחיי אדם (כלל יד סעיף א), וכן יש ליוהר מלהוציא האגוזים מקליפה ירוקה שעליהן, וכן השומשמן מן הקליפה. ודוקא דברים שדרך דישה בכך, מה שאין כן כשקולף אגוזים מקליפתן הקשה וכן שאר פירות מקליפתן וכן לפרק המוח מן העצמות, בכל זה לא שייך דישה, שהרי אין דשין אותן.

ולכאורה לפי האמור החילוק אם דשים אותן או לאו אינו מועיל כאשר אנו דנים מצד ה'מחשבת' שבמלאכה ולא מצד צורת המלאכה, וצ"ע.

ויעיין עוד בכל המאמרים הנ"ל בפרטי אופני קילוף פירות שונים, ובמאמר 'במלאכת דש – קילוף בטנים ואגוזים בשבת' מאת הרב פנחס חזן, קובץ אסיפת חכמים (באיאן; ב, תשס"ב עמ' מז).

וכן בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' לג ובשו"ת שבט הלוי ח"א סי' פא, ובשו"ת חלקת יעקב או"ח סי' קלג ובשו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כד.